

KUŞADALI AHMED EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ*

KUŞADALI AHMED EFENDİ’S LIFE AND WORKS

Alaaddin GÜNAY
İstanbul Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Arap Dili ve Belagati Bölümü
İstanbul –Türkiye
alaaddingunay88@gmail.com

Atıf gösterme: Günay, A. (2017). Kuşadalı Ahmed Efendi’nin Hayatı ve Eserleri. *Universal Journal of Theology* 2 (4), 289-301.

Geliş Tarihi:
26 Kasım 2017
Değerlendirme Tarihi:
27 Kasım 2017
Kabul Tarihi:
17 Aralık 2017

Öz: Bu makalede İmam Birgivi’nin (929-981/1523-1573) nahve dair Avamil-i Cedid adlı eserinin meşhur şârihlerinden Kuşadalı Ahmed Efendi’nin (ö. 1116/1704’ten sonra) hayatını ve eserlerini ele aldık. Kuşadalı Ahmed Efendi’nin adı, nisbeleri, künyeleri, hocaları, öğrencisi, görevleri, doğumu, vefatı ve kaleme aldığı eserlerinden bahsettik. Eserlerinin muhtevası hakkında bilgiler verip bu eserlerin kaynaklarını ve ulaştığımız yazma nüshalarını zikrettik. Kendisine nispet edilen eserler ile ilgili ise kısa bilgiler vermekle yetindik.

© 2017 UJTE
E-ISSN: 2548-0952
Tüm hakları saklıdır.

Anahtar Kelimeler: *Kuşadalı Ahmed Efendi, Adalı, Birgivi, Avamil-i Cedid, Şerh, Nahiv, Arap Dili.*

Abstract: In this essay Kuşadalı Ahmed Efendi (ö. 1116/1704) who is a prominent clarifier regarding the book *Awamil-i Jadid* of Imam Birgivi (929-981/1523-1573) on syntax, his life and his books are going to be presented. The study brings up his name, his nisbe, his künye, his teachers, his student, his birth and death and the books that he wrote. Also it gives brief information about his books that can be accessed and presents the necessary information on the features of these studies. The books that cannot be accessed or confirmed the relation on Kuşadalı is mentioned by only their headings.

Keywords: *Kuşadalı Ahmed Efendi, Adalı, Birgivi, Awamil-i Jadid, Sharh, Nahw.*

Giriş

Kuşadalı Ahmed Efendi (ö. 1116/1704’ten sonra), Osmanlıların duraklama devrinin sonları ile gerileme devrinin başlarında yaşamış bir âlimdir. Hakkında kaynaklarda sınırlı malûmat bulunan Ahmed Efendi, yaşadığı yer olan Kuşadası’na nisbetle “Kuşadalı” yahut “Adalı” şeklinde meşhur olmuştur.

Vâiz ve müderris olarak irşâd ve tedris faaliyetinde bulunan Ahmed Efendi, müftülük görevi de yapmıştır. Kuşadalı Ahmed Efendi’nin bilinen tek hocası ise yine aynı lakabla meşhur olan Adalı Şeyh Mustafa b. Hamza (ö. 1085/1674’ den sonra)’dır. Sarf, nahiv, akaid ilimleri ile ilgili eserler telif eden Kuşadalı Ahmed Efendi, daha çok İmam Birgivi’nin kaleme aldığı *Avamil-i Cedid* adlı nahiv ilmine dair telif ettiği esere yazdığı şerh ve *Terceme-i Evrâdı Birgivi* adlı tercümesiyle tanınmaktadır.

Bu kısa girişten sonra, müellifin eserlerinden ve biyografi kaynaklarından ulaştığımız bilgiler çerçevesinde Kuşadalı Ahmed Efendi’nin hayatı ile ilgili bilgi ve değerlendirmelere temas edeceğiz.

*Bu makale 2014 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlamış olduğumuz “Kuşadalı Ahmed Efendi’nin *Avamil-i Cedid Şerhi* (Tahlil ve Tahkik)” isimli yüksek lisans tezinin ikinci bölümü olan “Kuşadalı Ahmed Efendi’nin Hayatı ve Eserleri” bölümünden üretilmiştir. Alaaddin Günay, “Kuşadalı Ahmed Efendi’nin *Avamil-i Cedid Şerhi* (Tahlil ve Tahkik)”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, X, ilaveten 55 (İnceleme), ilaveten 203 (Metin).

2. Kuşadalı Ahmed Efendi'nin Hayatı

Biyografi kaynaklarında Kuşadalı Ahmed Efendi ile ilgili çok az bilgi verilmektedir. Biz ise bu kaynaklarla beraber, eserlerini incelerken elde ettiğimiz ipuçlarını da değerlendirerek hayatı ve eserleriyle ilgili bilgileri sunacağız.

2.1. Kuşadalı Ahmed Efendi'nin Adı, Lakapları, Nisbeleri ve Künyesi

2.1.1. Adı ve Lakapları

Kendi eserleri ve biyografi kaynakları müellifin adının “Ahmed” olduğu hususunda ittifak etmektedir.

Müellif, *er-Risâletü'l-berzahıyye* adlı eserinde adını hiç zikretmese de¹; *er-Risâletü't-tahfîfiyye* adlı eserinde “Ahmed” şeklinde², *Terceme-i Evrâd-ı Birgivi*³ adlı eserinin ve *Avâmil-i Cedîd, Kifâyetü'l-mubtedî* şerhlerinin⁴ önsözünde ise kendisini “Şeyh Ahmed” şeklinde tanıtmaktadır. Biyografi kaynaklarında müellifin adı “Şeyh Ahmed”⁵, “Kuşadalı Şeyh Ahmed Efendi”⁶ şeklinde zikredilirken, kütüphane kayıtlarında ise “Kuşadalı Ahmed İsmetullah Efendi-Keskin”⁷, “Kuşadalı Şeyh Ahmed Efendi”⁸, “İsmetullah Ahmed”⁹, “Kuşadalı Şeyh Ahmed”¹⁰, “Kuşadalı Ahmed Efendi”¹¹ şeklinde geçmektedir.

Müellifin eserlerinde ve kaynaklarda geçen “şeyh”¹², Türkçede “keskin” anlamına gelen ve keskin zekasından dolayı kendisine verildiği ifade edilen¹³ “sârim”¹⁴ ve “keskin”¹⁵ şeklinde üç lakabı mevcuttur. Bazı kütüphanelerde ise, “Kuşadalı Ahmed İsmetullah Efendi-Keskin”¹⁶ adıyla kayıtlıdır. Başka kaynaklarda rastlayamadığımız bu kayıttaki “İsmetullah” kelimesi muhtemelen eserlerinde geçen asamehullah (عصمه الله) “Allah onu korusun” anlamına gelen dua cümlesinin “Allah'ın koruması” anlamına gelen ismetullah (عصمة الله) şeklinde yanlış okunmasından kaynaklanmış olmalıdır.

2.1.2. Nisbeleri ve Künyesi

Müellifin “Adavî”¹⁷ ve “er-Rûmî”¹⁸ şeklinde iki nisbesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan “Adavî”, Kuşadalı olmasına nisbetledir¹⁹. Nitekim müellif kendisinden, *Terceme-i Evrâd-ı Birgivi*

¹ Kuşadalı Ahmed İsmetullah Efendi-Keskin-, *er-Risâletü'l-berzahıyye*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Blm., nr. 3645/5, vr. 63b-86b.

² Kuşadalı Ahmed İsmetullah Efendi-Keskin-, *er-Risâletü't-tahfîfiyye*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Blm., nr. 3645/4, vr. 46a, 62a.

³ Kuşadalı, *Terceme*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar Blm., nr. 1269/23, vr. 233b, 234a.

⁴ Kuşadalı Ahmed, *Şerhü'l-'Avâmil-i'l-cedîd*, Marmara İlahiyat Ktp., Yazmalar Blm., nr. YZ0715, vr. 0b; Kuşadalı Ahmed Efendi, *İnâyetü'l-mubteğî fi şerhi Kifâyeti'l-mübtedî*, İstanbul, İzzet Esad Efendi Matbaası, 1299, s. 2 ("فيقول" (العبد الضعيف الشيخ أحمد ... الساكن بمدينة قوش أطوسى).

⁵ Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 10b, 107a, 289a.

⁶ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, C: I, s. 405; a. mlf., *Aydın Vilâyetine Mensûb ...*, s. 40.

⁷ Kuşadalı Ahmed İsmetullah Efendi-Keskin, *Şerhu'l-'Avâmil-i'l-cedîde*, Süleymaniye Ktp., A.Tekelioğlu Blm., nr. 618/2, vr. 223b-252a.

⁸ Kuşadalı Şeyh Ahmed Efendi, *Şerhu'l-'Avâmil*, Millet Ktp., Ali Emiri Arabi Blm., nr. 3880, vr. 1-30.

⁹ İsmetullah Ahmed, *Şerh-i Avâmil-i'l-Birgivi*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya Blm., nr. 4583/1, vr. 1b-23a.

¹⁰ Kuşadalı Şeyh Ahmed, *Şerhu'l-'Avâmil-i'l-cedîde*, Ragıppaşa Ktp., nr. 1340, vr. 1b-21a.

¹¹ Kuşadalı Ahmed Efendi, *Şerhu'l-'Avâmil-i'l-cedîde*, Süleymaniye Ktp., Yazmabağışlar Blm., nr. 4864, vr. 1b-36a.

¹² Kuşadalı, a.g.e., Marmara İlahiyat Ktp., Yazmalar Blm., nr. YZ0715, vr. 0b; Kuşadalı, *İnâye*, s. 2; Kuşadalı, *Terceme*, vr. 233b, 234a; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, C: I, s. 405; Bursalı, *Aydın Vilâyetine Mensûb ...*, s. 40.

¹³ Bursalı, *Aydın Vilâyetine Mensûb ...*, s. 40.

¹⁴ Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 10b, 289a.

¹⁵ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, C: I, s. 405.

¹⁶ Kuşadalı Ahmed İsmetullah Efendi-Keskin, *Şerhu Avâmil-i'l-Birgivi*, Süleymaniye Ktp., Denizli Blm., nr. 313/2, vr. 87-109.

¹⁷ Kuşadalı, *Terceme*, vr. 233b, 234a; Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 107a.

¹⁸ Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 10b, 107a, 289a.

adlı eserinde (bu abdu daîf şeyh ahmed adaviyye'ye müslimînden niceleri ...) şeklinde “Şeyh Ahmed Adavî”²⁰ diye bahsetmektedir. İkinci nisbesi olan “er-Rûmî” ise anadolulu anlamına gelmektedir.

Müellifin “İbn-i Adavî”²¹ şeklinde bir künyesi mevcuttur.

2.2. Doğum Tarihi ve Yeri

Müellifin doğum tarihi ve yeri ile ilgili bir bilgi bulunmamakla birlikte muhtemel bir tarih ve yer söylemek mümkündür.

Kuşadalı Ahmed Efendi'nin elimizdeki en eski tarihli eseri 22 Zilhicce 1101 Pazartesi (26 Eylül 1690 Salı) günü tamamladığı *er-Risâletü't-tahfîfiyye* adlı eseridir²². Belli bir tahsil sürecinden sonra bu eseri telif ettiği düşünülürse doğum tarihinin bu tarihten daha önce olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca kaynaklar hocası Mustafa b. Hamza'nın 27 Ramazan 1085 (25 Aralık 1674)'de hayatta olduğunu bildirmektedir²³. Bu sebeble Kuşadalı Ahmed Efendi'nin doğum tarihinin 1085 yılından önce olması da mümkündür.

Sonuç itibariyle Kuşadalı Ahmed Efendi'nin XI./XVII. asrın ikinci yarısında doğmuş olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir.

Nerede doğduğu da tam olarak bilinmeyen Kuşadalı'nın yaşadığı yer, eserlerinde²⁴ ve kaynaklarda²⁵ Kuşadası olarak bildirilmekte ve bundan ötürü kendisi için “Adavî”²⁶ nisbesi ve “İbn-i Adavî”²⁷ künyesi kullanıldığı ifade edilmektedir. Ahmed Efendi, bu şehrin ehl-i sünnet merkezi, keder erbabının dayanağı, fazilet sahibi insanların durağı, şeref timsali kimselerin çadırı olduğunu söylemekte ve musibetlerden korunması için Cenâb-ı Hakk'a dua etmektedir²⁸.

2.3. Hocası ve Öğrencisi

Ahmed Efendi, *Înâyetü'l-mubteğî fî şerhi Kifâyeti'l-mubtedî* eserinin başında “Hocam Muhakkik Şeyh Müftü Mustafa b. Hamza'nın (*Kifâyeti'l-mubtedî*) şerhine dair bazı karalamaları vardı. Ancak –Allah ona rahmet etsin- vefat etti.” şeklinde hocası Mustafa b. Hamza'yı zikretmektedir²⁹.

Ahmed Efendi'nin hocası olarak sadece “İbn-i Adavî”³⁰ künyesi ve “Adavî”³¹, “Kuşadalı”³² nisbeleriyle meşhur Adalı Şeyh Mustafa b. Hamza'nın adı geçmekte³³ ve tam adının Mustafa b. Hamza b. İbrahim b. Veliyyiddîn b. Muslihiddin er-Rûmî el-Hanefî olduğu ifade edilmektedir³⁴.

¹⁹ Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 107a.

²⁰ Kuşadalı, *Terceme*, vr. 233b, 234a.

²¹ Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 10b, 289a.

²² Kuşadalı, *Tahfîfiyye*, vr. 62a.

²³ Adalı Mustafâ b. Hamza, *Netâicü'l-efkâr*, müst.: Mustafa b. Hasan Menteşevî, Balıkesir İl Halk Ktp., nr. 10 Hk 402, vr. 133b; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn, esmâü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*, İstinsah ve Tashih: Muallim Kılıslı Rıfat Bilge ve İbnülemin Mahmud Kemal İnal, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1951, C:II, s.441; İsmail Durmuş, “Adalı, Şeyh Mustafa”, *DİA*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, C: I, s. 347.

²⁴ Kuşadalı, *Înâye*, s. 2; Kuşadalı, a.g.e., Süleymaniye Ktp., Denizli Blm., nr. 313, vr. 1b (... الشيخ أحمد ... الساكن بمدينة قوش (أطه سي ...)).

²⁵ Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 289a (... الشيخ أحمد ... المتوطن بقوش أطه سي ...); Bursalı, *Aydın Vilâyetine Mensûb ...*, s. 40.

²⁶ Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 107a.

²⁷ Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 10b.

²⁸ Kuşadalı, *Tahfîfiyye*, vr. 62a.

²⁹ Kuşadalı, *Înâye*, s. 3 (أسكنهما الله تعالى) - حمزة - مصطفى بن حمزة - أسكنهما الله تعالى (بحبوحة الجنة محشي الامتحان وشارح الإظهار - بعض تسويدات عليها لشرحها، وقد توفي رحمة الله عليه).

³⁰ Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 10b.

³¹ Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 107a. Ayrıca “Adavî” nisbesi türkçe “Adalı” şeklinde de ifade edilmektedir.

³² Bursalı, *Aydın Vilâyetine Mensûb ...*, s. 39.

Mustafa b. Hamza'nın hocası olarak Konyalı Nuh Efendi'nin (ö. 1070/1660) adı geçse de³⁵, Mustafa İsmail Dönmez, Kuşadalı Mustafa b. Hamza b. İbrahim b. Veliyüddin b. Muslihuddin el-Adavî ile Mustafa b. Hamza b. İbrahim b. Veliyüddin b. Muslihuddin el-Bolevî'nin birbirine karıştırıldığını söylemektedir³⁶. Bursalı Mehmed Tahir ise, Kuşadalı Mustafa b. Hamza'nın hocası olarak Sökeli Gavvâs Efendi'nin rivayet edildiğini aktarmaktadır³⁷.

Vefat tarihi bilinmeyen Adalı'nın İzhâr şerhinin ferağ kaydından 27 Ramazan 1085 (25 Aralık 1674)'de hayatta olduğu anlaşılmaktadır³⁸. Mezarının Kuşadası'nda olduğu ve mezar taşında yazı bulunmadığı aktarılmaktadır³⁹.

Adalı Şeyh Mustafa b. Hamza'nın, İmam Birgivî'nin (ö. 981/1573) *İzhâru'l-esrâr*'ına yazdığı *Netâicü'l-efkâr* adlı şerhi⁴⁰ ve yine İmam Birgivî'nin *İmtihâni'l-ezkiyâ* adlı eseri üzerine müellifimizin kaynakları arasında geçen bir haşiyesi⁴¹ bulunmaktadır. Bunların dışında *el-Hayât fî şerh-i Şurûti's-salât* adlı bir eser de Mustafa b. Hamza'ya nisbet edilmektedir⁴².

Biyografi kaynaklarında ve daha önceki çalışmalarda herhangi bir öğrencisinden bahsedilmeyen Ahmed Efendi'nin, araştırmalarımız sırasında “Kuşadası Reîsü'l-ulemâsı el-Hâc İbrahim Efendi” adında bir öğrencisi olduğunu tespit ettik⁴³.

2.4. Görevleri

Ahmed Efendi, Kuşadası'nda vâizlik ve müderrislik görevi yaptığını⁴⁴, tedaris ve tezkir ile meşgul olduğunu Terceme-i Evrad-ı Birgivi isimli eserinde belirtmektedir⁴⁵.

Biyografi kaynaklarından sadece Müstakimzâde, Kuşadalı Ahmed Efendi'den “Güzelhisar'da Müftü”⁴⁶ şeklinde bahsetmektedir. Bu ifadenin, Ahmed Efendi'nin müftülük görevi yaptığını işaret ettiğini söyleyebiliriz.

2.5. Vefat Tarihi ve Yeri

Ahmed Efendi'nin vefat tarihi bilinmemekle beraber, en son telif ettiği *Terceme-i Evrâd-ı Birgivi* isimli eserinin yazılış tarihi olan 29 Şaban 1116 (27 Aralık 1704)'e göre⁴⁷, bu tarihte hayatta olduğunu söyleyebiliriz.

³³ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, C: I, s. 405; a.mlf., *Aydın Vilâyetine Mensûb ...*, s. 40. Ayrıca bkz. Mustafa İsmail Dönmez, “*Kuşadalı Mustafa b. Hamza ve 'Netâicü'l-efkâr fî şerhi'l-İzhâr' adlı eseri (İnceleme ve Tahkik)*”, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 13-26.

³⁴ Bağdatlı, *Hediyye*, C: II, s. 441.

³⁵ Bağdatlı, *Hediyye*, C: II, s. 441. Nuh Efendi'nin hayatı için bkz. Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, C: II, s. 44.

³⁶ Dönmez, a.g.e., s. 26-27.

³⁷ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, C: I, s. 390; Dönmez, a.g.e., s. 16.

³⁸ Adalı, *Netâic*, vr. 133b; Bağdatlı, *Hediyye*, C: II, s. 441; Durmuş, “Adalı, Şeyh Mustafa”, *DİA*, C: I, s. 347.

³⁹ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, C: I, s. 405; a.mlf., *Aydın Vilâyetine Mensûb ...*, s. 40.

⁴⁰ Bkz. Durmuş, “Adalı, Şeyh Mustafa”, *DİA*, C: I, s. 347; Bağdatlı, *Hediyye*, C: II, s. 441; Bursalı, *Aydın Vilâyetine Mensûb ...*, s.40. *Netâicü'l-efkâr*'ın matbu nüshaları: İstanbul, Rıza Efendi Matbaası, 1288; İstanbul, Matbaa-i Amire, 1219, 1238, 1243, 1251, 1255, 1264, 1266, 1271, 1273, 1274, 1283, 1284, 1288, 1309; İstanbul, y.y., 1233, 1238, 1251, 1255, 1271, 1277, 1281, 1284, 1288, 1300; İstanbul, Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1278, 1284; İstanbul, Hasan Hilmi Efendi Matbaası, 1303; Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003; Trablus, Külliyyetü'd-Da'veti'l-İslâmiyye, 1992; y.y., 1264, 1267; Mısır, Bulak Matbaası, 1266.

⁴¹ Bursalı, *Aydın Vilâyetine Mensûb ...*, s. 40. Hâşiye alâ İmtihâni'l-ezkiyâ'nın matbu nüshası: İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1271.

⁴² Bkz. Dönmez, a.g.e., s. 23-25.

⁴³ Kuşadalı, *Şerhu'l-'Avâmilî'l-cedîd*, MÜİFK, Yazmalar Blm., nr. YZ0715, vr. 3b *لبعض الأادائي من تلامذة الشارح التحرير* ([وهو: الحاج إبراهيم أفندي رئيس العلماء بقوش أطوسي (م)].

⁴⁴ Kuşadalı, *Terceme*, vr. 233b (... مدنييه قوش أطفه سنده واعظ ومدرس ...).

⁴⁵ Kuşadalı, *Tahfiyye*, vr. 46b.

⁴⁶ Müstakimzâde, *Mecelle*, vr. 10b (... المقتي بكون الحصار ...).

⁴⁷ Kuşadalı, *Terceme*, vr. 236a.

Şükrü Küçük'ün görüşü ise, kütüphane fişlerindeki tarihe ve uzun ömürlü olduğu varsayımına göre 1195/1780-1781 yılında vefat etmiş olabileceğini yönündedir⁴⁸. Bununla beraber Ahmed Efendi'nin, hocasının hayatta olduğu 1085/1771-1772 tarihinden önce doğmuş olması ve ortalama bir ömür sürmesi ihtimaline göre de daha erken bir tarihte vefat ettiği söylenebilir.

Ahmed Efendi'nin kabrinin ise Kuşadası'nda Paşa Çeşmesi denilen mahalde olduğu bildirilmektedir⁴⁹.

Sonuç olarak Kuşadalı Ahmed Efendi'nin muhtemelen XII./XVIII. asrın ilk yarısında (1116/1704'ten sonra) Kuşadası'nda vefat ettiğini ifade edebiliriz.

3. Kuşadalı Ahmed Efendi'nin Eserleri

Kaynaklarda ve kütüphane kayıtlarında Kuşadalı Ahmed Efendi'ye ait olduğu ifade edilen eserleri, müellifin üslup ve yöntemini taşıyıp taşımadığını da dikkate alarak inceledik. Bu incelememize göre Kuşadalı Ahmed Efendi'ye âidiyeti kesin olanları ve kendisine nisbet edilen diğer eserleri tesbit ettik.

Kesin olarak Kuşadalı Ahmed Efendi'ye âidiyetini tesbit ettiğimiz eserler aşağıda verilmiştir.

3.1. İnâyetü'l-mubteğî fi şerhi Kifâyeti'l-mubtedî

Bu risale İmam Birgivi'nin sarf ilmine dair kaleme aldığı Kifâyetü'l-mubtedî⁵⁰ adlı eserinin şerhidir⁵¹. 1299/1881-82 yılında İstanbul İzzet Esad Efendi Matbaası'nda basılan risalenin çok sayıda nüshası bulunmaktadır⁵².

Kuşadalı, risâlenin mukaddimesinde sarf ilminin öneminden, bu eserin üstünlüklerinden, şerh etme sebebi ve metodundan bahsetmekte ve eseri İnâyetü'l-mubteğî fi şerhi Kifâyeti'l-mubtedî şeklinde isimlendirdiğini söylemektedir⁵³. Daha sonra Kifâyetü'l-mubtedî'deki konuları şerh etmeye başlayan Kuşadalı Ahmed Efendi, müştak kelimelerin fiil, sıfat, masdar ve isim olmak üzere dört tür olmasından bahisle aksâm-ı semâniye ve aksâm-ı seb'a konularına değinerek, sahih, mehmuz, mudâaf, misal, ecvef, nâkıs ve lefiften oluşan yedi bölümü ve bu bölümler arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Hatimesinde ise te'kid nûnuna yer vermektedir. Ayrıca muteber kaynaklardan ihtibaslarla bulunarak dil âlimlerinin görüşlerini zikretmektedir⁵⁴.

Risâlede, sarf ilminin öneminden, bu eserin öne çıkan yönlerinden, şerh sebebinden ve yönteminden, eseri İnâyetü'l-mubteğî fi şerhi Kifâyeti'l-mubtedî şeklinde isimlendirildiğinden⁵⁵ bahsedilmekte ve konular Kifâyeti'l-mubtedî'deki sırasıyla şerh edilmektedir⁵⁶.

Ahmed Efendi bu risalesinde şu kaynaklardan istifade etmektedir:

1- İmam Birgivi (ö. 981/1573); *İmânu'l-enzâr, Risâletün fi 's-sarf, el-Emsiletü'l-fadliyye, Şerhu'l-Emsileti'l-fadliyye, İmtihânü'l-ezkiyâ, İzhâru'l-esrâr*⁵⁷

⁴⁸ Küçük, a.g.e., s. 27.

⁴⁹ Bursalı, *Aydın Vilâyetine Mensûb ...*, s. 40; a. mlf., *Osmanlı Müellifleri*, C: I, s. 405.

⁵⁰ Kifâyetü'l-mubtedî'nin matbu nüshaları: İstanbul, Matbaa-i âmire, 1300, 1302. Bkz. Atsız, a.g.e., s. 82-83; y.y., y.y., 1303. Bkz. Arslan, Ahmet Turan, *İmam Birgivi: Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, İstanbul, Seha Neşriyat, 1992, s. 143. Ayrıca Abdullah Hulusi Güzelyazıcı tarafından alıştırılmalar eklenerek 1959'da ve M. Sadi Çöğenli tarafından 2000 yılında yayınlanmıştır.

⁵¹ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, s. 405; Kuşadalı, *İnâye*, s. 2-3.

⁵² Bir örneği için bkz. Kuşadalı Ahmed Efendi, *İnâyetü'l-mubteğî fi şerhi Kifâyeti'l-mubtedî*, Süleymaniye Ktp., nr. 1347, vr. 1b-122b.

⁵³ Kuşadalı, *İnâye*, s. 2-3.

⁵⁴ Kuşadalı, *İnâye*, s. 4-135.

⁵⁵ Kuşadalı, *İnâye*, s. 2-3.

⁵⁶ Kuşadalı, *İnâye*, s. 4-135.

⁵⁷ Emrullah Yüksel, "Birgivi", *DİA*, C: VI, s. 191-194.

- 2- Kuşadalı Mustafa b. Hamza (ö. 1085/1674), *Netâicü'l-efkâr*⁵⁸
- 3- Sa' deddn Taftazânî (ö. 792/1389-90), *Şerhu'l-İzzi (Şerhu Tasrîfi 'z-Zencânî)*⁵⁹
- 4- İbnu'l-Hâcib (ö. 646/1248), *eş-Şâfiye*⁶⁰ ve *el-Kâfiye*⁶¹
- 5- İmam Çâperdî (ö. 746/1545-46), *Şerhu 'ş-Şâfiye*⁶²
- 6- İsamüddîn el-İsferâyînî (ö. 943/1536), *Hâşiyetü'l-İsâm*⁶³
- 7- İbn Mâlik (ö. 672/1274), *el-Elfiyye*⁶⁴
- 8- el-Mutarrizî (ö. 610/1213), *el-Mısbâh*⁶⁵
- 9- ez-Zemahşerî (ö. 538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki't-tenzîl*⁶⁶
- 10- el-Kuhistânî (ö. 962/1555), *Câmiu'l-mebânî li-mesâili fıkhî'l-Keydânî (Şerhu Fıkhî'l-Keydânî)*⁶⁷
- 11- el-Kastallânî (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*⁶⁸

Şükrü Küçük, bu eseri 2001 yılında yüksek lisans tezi olarak tahkik etmiştir⁶⁹. Bu şerhten başka Kifâyetü'l-mübtedî üzerine yazılan⁷⁰ Kasabzâde İbrahim Efendi (ö. 1209/1794-95)⁷¹ ve Sobucalı Mehmed Efendi (ö. 1261/1845)'ye⁷² ait şerhlerde yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

3.2. Şerhu'l-Avâmili'l-cedîd

Ahmed Efendi Avâmil-i Cedîd şerhi için özel bir isim zikretmemektedir. Sadece şerhinin başında “Avâmil-i Cedîd diye bilinen Avâmil kitabı”⁷³ şeklinde Birgivî'nin kitabından bahsetmektedir.

Kaynaklarda daha çok “Şerhu'l-Avâmili'l-cedîd” olarak geçen risâlenin adı gördüğümüz yazma ve matbu nüshalarında ise; “Şerh-i Avâmili'l-cedîd”⁷⁴, “Adalı Şerh-i Avâmili'l-cedîd”, “Avâmil Şerh-i Adalı”⁷⁵, “Şerhi'l-Avâmil li Kuşadavî”⁷⁶, “Adalı ale'l-Avâmili'l-cedîd”⁷⁷, “Avâmil

⁵⁸ İsmail Durmuş, “Adalı, Şeyh Mustafa”, *DİA*, C: I, s. 347.

⁵⁹ Şükrü Özen, “Teftâzânî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2011, C: XL, s. 299-308.

⁶⁰ Hulusi Kılıç, “el-Şâfiye”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2001, C: XXXVIII, s. 247-248.

⁶¹ Kılıç, “el-Kâfiye”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2001, C: XIV, s. 153-154.

⁶² Mehmet Şener, “Çâperdî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1993, C: VIII, s. 230-231.

⁶³ İsmail Durmuş, “İsferâyînî, İsamüddîn”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2000, C: XXII, s. 516-517.

⁶⁴ Abdülbaki Turan, “el-Elfiyye”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1995, C: XI, s. 28-29.

⁶⁵ M. Sadi Çöğenli, “Mutarrizî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2006, C: XXXI, s. 375-377.

⁶⁶ Ali Özek, “el-Keşşâf”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2002, C: XXV, s. 329-330.

⁶⁷ Ahmet Yaman, “Kuhistânî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2002, C: XXVI, s. 348.

⁶⁸ Hüseyin Algül, “el-Mevâhibü'l-ledünniyye”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2004, C: XXIX, s. 421.

⁶⁹ Bkz. Şükrü Küçük, “*Kuşadalı Ahmed Efendi ve İnâyetü'l-mubteğî fi şerhi Kifâyeti'l-mübtedî Adlı Eseri*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 7 + 58 (İnceleme) + 235 (Metin).

⁷⁰ Diğer şerhler için bkz. Arslan, a.g.e., s. 142-143.

⁷¹ M. Münip Şallıoğlu, “*Kasabzâde'nin Şerhu Kifâyeti'l-mübtedî Eserinin Edisyon Kritiği*”, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, VI + 26 (inceleme) + 123 (metin).

⁷² Abdullah Bilin, “*Sobucalı Mehmed Efendi'nin Keşfü'l-inâye fi mesâili'l-Kifâye Adlı Eserinin İnceleme ve Tahkiki (Edisyon Kritik)*”, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, VII + 40 (İnceleme) + 161 (Metin).

⁷³ Kuşadalı, *Şerhu'l-'Avâmili'l-cedîd*, MÜİFK, vr. 0b (كتاب العوامل المعروف بالعوامل الجديد).

⁷⁴ Süleymaniye Ktp., Serez Blm., nr. 3869/4, vr. 1b; Rağıpapaşa Blm., nr. 1340, vr. Vikaye; Yozgat Blm., nr. 502, vr. Zahriye.

⁷⁵ Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 426, vr. Zahriye; Serez Blm., nr. 2976, vr. Zahriye.

⁷⁶ Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 3349, vr. Zahriye.

⁷⁷ Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 4936, vr. Zahriye.

Şerh-i Kuşadalı⁷⁸, “Avâmil-i Cedîd Şerhi Kuşadalı⁷⁹, “Kuşadalı ‘ale’l-Avâmil⁸⁰, “Avâmil-i Cedîd Kuşadalı⁸¹, “Şerhi’l-Avâmil⁸², “Şerh-i Avâmil⁸³ şeklinde geçmektedir.

Risâlenin Ahmed Efendi’ye ait olduğu ilk satırlarında geçen: “-Latif ve samed olan onu muhafaza eylesin- Kuşadası şehrinde oturan zayıf kul Şeyh Ahmed der ki ...”⁸⁴ sözlerinden ve diğer risalelerindeki gibi besmele, hamdele, salvele ve sonrasında sözü kendisine ve eserine getirdiği, eğer bir eserin şerhi ise o eserin ismi ve müellifinden söz ettiği üslubundan anlaşılmaktadır.

Müellif nüshasına ulaşamadığımız risalenin, gördüğümüz yazma nüshalarından Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kütüphanesindeki ve Süleymaniye kütüphanesi Mihrişah Sultan 426 numaradaki en eski tarihli iki nüshasının istinsah tarihi 1116 olup buna binaen 1116’dan önce yazıldığını söylemek mümkündür.

Ahmed Efendi “... Bazı zeki, istekli talebelerim benden onun lafızlarını çözen, manalarını açıklayan, i’râbını yapan, örneklerini uygulayan ne uzun ne de kısa olacak şekilde özet olarak bir şerhini yapmamı istediler” şeklinde risaleyi yazma sebebini belirtmekte ve bunun kendisi için "ذخر" "الأخرة" yani “ahiret azığı” olmasını istediğini söylemektedir⁸⁵.

Şerhin, Türkiye kütüphanelerinde çok sayıda yazma ve matbu nüshası mevcuttur. Başta Süleymaniye kütüphanesi olmak üzere kütüphanelerdeki nüshalardan, 39’u yazma ve 2’si matbu 41 nüshayı görme imkânı bulduk⁸⁶.

Ahmed Efendi, şerhinde sözlük, tasavvuf, fıkıh, sarf, nahiv ve belâgat ile ilgili 16 adet kaynaktan istifade etmiştir. Bu kaynaklar konularına göre şunlardır:

Sözlükler:

1. *Tâcü’l-luga (es-Sihâh)*, İsmâil b. Hammâd el-Cevherî (ö. 400/1009’dan önce)
2. el-Kâmûsü’l-muhît, Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415)

Tasavvuf ve fıkıh:

1. el-İhtiyâr şerhü’l-Muhtâr, Mevsilî (ö. 683/1284)
2. et-Tarîkatü’l-Muhammediyye, Birgivî (ö. 981/1573)(87)

Sarf, nahiv ve belâgat:

1. el-Kitâb, Sîbeveyhi (ö. 180/796)
2. Miftâhu’l-ulûm, Sekkâkî (ö. 626/1229)
3. el-Lüb, Kâdî Beyzâvî (ö. 685/1286)
4. Şerhu’l-Kâfiye, Radî el-Esterâbâdî (ö. 688/1289’dan sonra)
5. Muğni’l-lebîb, İbn-i Hişâm (ö. 761/1360)

⁷⁸ Süleymaniye Ktp., Daru’l Mesnevî, nr. 496, vr. Zahriye.

⁷⁹ Süleymaniye Ktp., Kasîdecizâde, nr. 607/2, vr. Zahriye.

⁸⁰ Süleymaniye Ktp., Süleymaniye Blm., nr. 966/2, vr. Zahriye.

⁸¹ Süleymaniye Ktp., Fatih Blm., nr. 4937/1, vr. Zahriye

⁸² Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar Blm., nr. 4147/3, vr. 193b.

⁸³ Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar Blm., nr. 6020, vr. 1b.

⁸⁴ Kuşadalı, *Şerhu’l-‘Avâmil-i Cedîd*, MÜİFK, vr. 0b *فيقول العبد الضعيف الشيخ أحمد، عصمه اللطيف الصمد، الساكن بمدينة قوش أطمه* (... سي).

⁸⁵ Kuşadalı, *Şerhu’l-‘Avâmil-i Cedîd*, MÜİFK, vr. 0b-1a *سألني بعض أنكباء الطالبين الراغبين أن أشرحه شرحا يحل ألفاظه ويوضح معانيه ويعرب عن إعرابه ويطبّق أمثلته على وجه الإيجاز بلا إخلال ولا إملا*.

⁸⁶ Nüshaların listesi için bkz. Alaaddin Günay, “*Kuşadalı Ahmed Efendi’nin Avamil-i Cedid Şerhi (Tahlil ve Tahkik)*”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, X + 55 (İnceleme) + 203 (Metin), s. 58-62.

⁸⁷ Bkz. Arslan, a.g.e., s.110-122.

6. Şerhu'l-Kâfiye fi'n-nahv (li'bni'l-Hâcib), İsmâüddin İsferyâimî (ö. 945/1538)
7. İzhârü'l-esrâr, Birgivî (ö. 981/1573)
8. İmtihânü'l-ezkiyâ (Şerhu'l-Lüb), Birgivî (ö. 981/1573)
9. Netâicü'l-efkâr, Mustafa b. Hamza el-Adavî (1085/1674-75'den sonra)
10. İnâyetü'l-mübteğî fi şerh-i Kifâyeti'l-mübtedî, Kuşadalı Ahmed Efendi (ö. 1116/1704'ten sonra)

3.3. er-Risâletü'l-berzahiyye

Kuşadalı Ahmed Efendi bu eserinde ruhun ölümden sonraki halleri ve berzah âlemine dair mevzuları işlemiştir. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Blm., nr. 3645/5 ve Suudi Arabistan Riyad Melik Faysal İslâm Eğitim ve Araştırmaları Enstitüsü, nr. 4695/6975'te kayıtlı olmak üzere iki yazma nüshası mevcut olan risâlenin matbu nüshası bulunmamaktadır. Ahmed Efendi, er-Risâletü'l-berzahiyye şeklinde isimlendirdiği⁸⁸ risâleyi telif etmesini kendisine önerenin, üzerinde çok iyilikleri bulunan el-Mevlâ el-Üstâz el-Fâzıl Abdülhalîm olduğunu ifade etmektedir⁸⁹.

Risâle, önsöz, mukaddime, beş fasıl ve bir teznibden oluşmaktadır. Mukkadimede “ruh ve berzah”⁹⁰, birinci fasılda “kabirde sorgu (öldükten sonra, tekrar dirilmeden önce)”⁹¹, ikinci fasılda “ruhların karşılaşması ve münasebetleri”⁹², üçüncü fasılda “cesetlerin çürümesi”⁹³, dördüncü fasılda “zorluklar karşısında sabretmenin fazileti”⁹⁴, beşinci fasılda “şehadet'in fazileti”⁹⁵, teznibde “ilim taleb ederken ölenin fazileti ve başkasına üstünlüğü”⁹⁶ meseleleri ele alınmaktadır.

Kendi ifadesiyle kullandığı ve atıf yaptığı kaynaklar muteber kaynaklardır⁹⁷.

Bu kaynakların başlıcaları şunlardır:

- 1- Radiyyüddin es-Sâganî (ö. 650/1252), *Meşâriku'l-envâri'n-nebeviyye*⁹⁸
- 2- Ferrâ el-Begavî (ö. 516/1122), *Mesâbihu's-sünne*⁹⁹
- 3- Hatîb et-Tebrîzî (ö. 741/1340), *Mişkâtü'l-mesâbih*¹⁰⁰ ve bunların şerhleri.
- 4- Sa'deddin et-Teftâzânî (ö. 792/1390), *el-Makâsîd*¹⁰¹
- 5- Adudüddin el-Îcî (ö. 756/1355), *el-Mevâkıf*¹⁰²
- 6- Kâdî Beyzâvî (ö. 685/1286), *et-Tavâliü'l-envâr*¹⁰³
- 7- Ebû Hanîfe (ö. 150/767), *el-Fıkhü'l-Ekber*¹⁰⁴
- 8- İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), *el-Müsâyere*¹⁰⁵ ve bunların şerhleri.

⁸⁸ Kuşadalı, *Berzahiyye*, vr. 64b.

⁸⁹ Kuşadalı, *Berzahiyye*, vr. 64a.

⁹⁰ Kuşadalı, *Berzahiyye*, vr. 65b-68a.

⁹¹ Kuşadalı, *Berzahiyye*, vr. 68a-70b.

⁹² Kuşadalı, *Berzahiyye*, vr. 70b-74b.

⁹³ Kuşadalı, *Berzahiyye*, vr. 74b-75a.

⁹⁴ Kuşadalı, *Berzahiyye*, vr. 75a-80b.

⁹⁵ Kuşadalı, *Berzahiyye*, vr. 80b-85b.

⁹⁶ Kuşadalı, *Berzahiyye*, vr. 85b-86b.

⁹⁷ Kuşadalı, *Berzahiyye*, vr. 65a.

⁹⁸ İbrahim Hatipoğlu, “Meşâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2004, C: XXIX, s. 361-362.

⁹⁹ Hatipoğlu, “Mesâbihu's-Sünne”, *DİA*, C: XXIX, s. 258-260.

¹⁰⁰ Hatipoğlu, “Mesâbihu's-Sünne”, *DİA*, C: XXIX, s. 258-260.

¹⁰¹ Mustafa Sinanoğlu, “el-Makasîd”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2003, C: XXVII, s. 420-421.

¹⁰² Sinanoğlu, “el-Mevâkıf”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2004, C: XXVII, s. 422-424.

¹⁰³ Yusuf Şevki Yavuz, “Tavâliü'l-Envâr”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2011, C: XL, s. 180-181.

¹⁰⁴ Şerafettin Gölcük-Adil Bebek, “el-Fıkhü'l-Ekber”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1995, C: XII, s. 544-547.

- 9- el-Kastallânî (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*¹⁰⁶
- 10- İmamzâde Muhammed b. Ebû Bekir (ö. 573/1177), *Şir'atü'l-İslâm*¹⁰⁷
- 11- Celaleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505), *Şerhu's-Sudûr*
- 12- el-Lekânî (ö. 1041/1632), *Şerhu Cevheretü't-tevhîd*¹⁰⁸
- 13- el-Beyzâvî (ö. 685/1286), *Tefsirü'l-Kādî (Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl)*¹⁰⁹
- 14- Şeyhzâde (ö. 950/1543), *Hâşiye alâ Envâri't-tenzîl ve esrâri't-te'vîl*¹¹⁰
- 15- İsmâüddîn el-İsferâyînî (ö. 945/1538), *Hâşiye 'alâ tefsîri'l-Beyzâvî (Hâşiye 'alâ Envâri't-tenzîl)*¹¹¹
- 16- Sâdî Çelebi (ö. 945/1539), *Hâşiye 'alâ tefsîri'l-Beyzâvî (el-Fevâidü'l-behiyye)*¹¹²
- 17- Şihâbüddîn el-Hafâcî (ö. 1069/1659), *İnâyetü'l-Kādî ve kifâyetü'r-Râzî (Hâşiye 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî)*¹¹³ gibi Kādî Haşiyeleri.
- 18- Şehâbeddin Sivâsî (ö. 860/1456 [?]), *Uyûnü't-tefâsîr*¹¹⁴
- 19- Şeyhulislâm Ebussuûd Efendi (ö. 982/1574) *Tefsir-u Ebissuûd (İrşâdü'l-akli's-selîm)*¹¹⁵

Risale 2014 yılında Monzer Sheikh Hasan tarafından “Kuşadalı Ahmed Efendi'nin Risale el-Berzahiyeye Adlı Eserinin Edisyon Kritiği” başlığıyla yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır¹¹⁶.

3.4. er-Risâletü't-tahfifiyye

Müellifin, er-Risâletü't-berzahiyeye adlı eserinde atıfta bulunduğu¹¹⁷ bu risâlesi “cehennemde kafirlerin azabının hafifleyip hafiflemeyeceği” meselesinin ele alındığı akâid ilmine dair bir risâledir. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Blm., nr. 3645/4 ve Ankara Milli Ktp., nr. 06 Mil Yz A 4181/8'de kayıtlı olmak üzere iki nüshası mevcut olan risâlenin matbu nüshası bulunmamaktadır. Eser, Ahmed Efendi tarafından “cehennemde kafirlerin azabının hafifleyip hafiflemeyeceği” meselesi ile ilgili müstakil bir eserin olmaması, araştırma ve soruların çoğalmasından dolayı sebebiyle İmamzâde Abdullah¹¹⁸ ve Kuşadası müftüsü Abdünnebî Efendi¹¹⁹ gibi bazı yakınlarının ve dostlarının talebi üzerine telif edilmiş ve 22 Zilhicce 1101'de tamamlanmıştır¹²⁰.

Kullandığı bu kaynakların başlıcaları şunlardır:

- 1- İbn Melek (ö. 801/1398), *Mebarikü'l-ezhâr fî şerhi Meşariki'l-envâr*¹²¹

¹⁰⁵ Şerafettin Gölcük, “el-Müsâyer”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2006, C: XXXII, s. 81.

¹⁰⁶ Hüseyin Algül, “el-Mevâhibü'l-ledünniyye”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2004, C: XXIX, s. 421.

¹⁰⁷ Recep Cici, “Şir'atü'l-İslâm”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2000, C: XXII, s. 210-211.

¹⁰⁸ Yüksel, “Cevheretü't-Tevhîd”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1993, C: VII, s. 457-458.

¹⁰⁹ İsmail Cerrahoğlu, “Envârü't-tenzîl ve Esrârü't-te'vîl”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1995, C: XI, s. 260-261.

¹¹⁰ Erdoğan Baş, “Şeyhzâde”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2010, C: XXXIX, s. 97-98.

¹¹¹ İsmail Durmuş, “İsferâyînî, İsmâüddîn”, *DİA*, C: XXII, s. 516-517.

¹¹² Mehmet İpşirli-Ziya Demir, “Sâdî Çelebi”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2008, C: XXXV, s. 404-405.

¹¹³ Ali Şakir Ergin, “Hafâcî, Şehâbeddîn”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1997, C: XV, s. 72-73.

¹¹⁴ Murat Sülün, “Şehâbeddîn Sivâsî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2010, C: XXXVIII, s. 418-420.

¹¹⁵ Süleyman Ateş, “İrşâdü'l-Akli's-Selîm”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2000, C: XXII, s. 456-458.

¹¹⁶ Bkz. Monzer Sheikh Hasan, “*Kuşadalı Ahmet Efendi'nin Risale Elberzahiyeye Adlı Eserinin Edisyon Kritiği*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, VI + 148 (İnceleme+Metin).

¹¹⁷ Kuşadalı, *Berzahiyeye*, vr. 73b.

¹¹⁸ Kuşadalı, *Tahfifiyye*, vr. 46a.

¹¹⁹ Kuşadalı, *Tahfifiyye*, vr. 46b.

¹²⁰ Kuşadalı, *Tahfifiyye*, vr. 46a.

¹²¹ Mustafa Baktır, “İbn Melek”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1999, C: XX, s. 175-176.

- 2- Sa‘deddin et-Teftâzânî (ö. 792/1390), *Şerhü’l-Makâsîd*¹²² ve *Şerhü’l-Akâid*¹²³
- 3- el-Kastallânî (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü’l-ledünniyye*¹²⁴
- 4- el-Lekânî (ö. 1041/1632), *Şerhu Cevheretü’t-tevhîd*¹²⁵
- 5- el-Beyzâvî (ö. 685/1286), *Tefsirü’l-Kâdî (Envâru’t-tenzîl ve Esrâru’t-te’vîl)*¹²⁶
- 6- İsmüddîn el-İsferâyînî (ö. 945/1538), *Hâşiye ‘alâ tefsîri’l-Beyzâvî (Hâşiye alâ Envâri’t-tenzîl)*¹²⁷
- 7- Sâdî Çelebi (ö. 945/1539), *Hâşiye ‘alâ tefsîri’l-Beyzâvî (el-Fevâidü’l-behiyye)*¹²⁸
- 8- Şihâbüddîn el-Hafâcî (ö. 1069/1659), *İnâyetü’l-Kâdî ve kifâyetü’r-Râzî (Hâşiye ‘alâ tefsîri’l-Beyzâvî)*¹²⁹
- 9- Şeyhulislâm Ebussuûd Efendi (ö. 982/1574) *Tefsir-u Ebissuûd (İrşâdü’l-akli’s-selîm)*¹³⁰

3.5. Terceme-i Evrâd-ı Birgivî

Birgivî’nin ilim, amel ve ahlakta gözde talebelerinden, Karaman’ın Ilgın Kasabası’na mensub Mevlânâ Hocazâde Abdünnasîr tarafından İmam Birgivî’nin günlük hayat ve evrâdına dair Arapça olarak kaleme alınmış¹³¹ risâlenin Türkçe çevirisidir. Ahmed Efendi, risalenin Türkçeye çevirisini; yarım günde karalamasını, yarım günde de temize çekmesini yaparak¹³² 29 Şaban 1116 (24 Aralık 1704 Cuma) günü seher vaktinde¹³³ bitirmiştir.

Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar Blm., nr. 1269/23 ve Düğümlü Baba Blm., nr. 449/16’da iki yazma nüshası mevcut olan risâle, Ahmet Turan Arslan tarafından sadeleştirilerek İlim ve Sanat Dergisi’nde yayımlanmıştır¹³⁴.

Kuşadalı Ahmed Efendi bu risâleyi yazma sebebini ise, “Müsliminden niceleri, ‘bu risâle Türkîye terceme olursa nef’i âm olur idi’ deyu iltimas etmeleri ile Türkîce lisânıyla ta’bir ve takrîr ve kalem-i düzebân ile tahrîr eyledi, tâ ki ihvân-ı dîn ve hullân-ı mü’minîn ol şeyh-i azîze teessî ve iktidâ edub dareynde saadete neval ile şeref yâb olalar”¹³⁵ şeklinde ifade etmektedir.

Kütüphane kayıtlarında Kuşadalı Ahmed Efendi adına kayıtlı olan ancak incelememiz neticesinde kendisine ait olmadığını tesbit ettiğimiz eserler ise şunlardır:

Risâletü’l-akâid

Süleymaniye Ktp., Ayasofya Blm., nr. 2288/2’de kayıtlı bu risâlenin adı kaynaklarda geçmemekte ve Ahmed Efendi’nin eserlerinde de bu risâleye herhangi bir atıfta yapılmamaktadır¹³⁶.

Risâle fi’l-istiâre

¹²² Mustafa Sinanoğlu, “el-Makâsîd”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2003, C: XXVII, s. 420-421.

¹²³ Yusuf Şevki Yavuz, “Akâidü’n-Nesefî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1989, C: II, s. 217-219.

¹²⁴ Hüseyin Algül, “el-Mevâhibü’l-ledünniyye”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2004, C: XXIX, s. 421.

¹²⁵ Yüksel, “Cevheretü’t-Tevhîd”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1993, C: VII, s. 457-458.

¹²⁶ İsmail Cerrahoğlu, “Envâru’t-tenzîl ve Esrâru’t-te’vîl”, *DİA*, C: XI, s. 260-261.

¹²⁷ İsmail Durmuş, “İsferâyînî, İsmüddîn”, *DİA*, C: XXII, s. 516-517.

¹²⁸ Mehmet İpşirli-Ziya Demir, “Sâdî Çelebi”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2008, C: XXXV, s. 404-405.

¹²⁹ Ali Şakir Ergin, “Hafâcî, Şehâbeddîn”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1997, C: XV, s. 72-73.

¹³⁰ Süleyman Ateş, “İrşâdü’l-Akli’s-Selîm”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2000, C: XXII, s. 456-458.

¹³¹ Kuşadalı, *Terceme*, vr. 233b-234a. Ayrıca arapça metnin yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Aşirefendi Blm., nr. 449/4, vr. 58b-59a; Hasan Hüsnü Paşa Blm., nr. 260/24, vr. 176a-176b; Hüseyin Paşa Blm., nr. 98/6, vr. 48b-52a; Kasıdecizâde Blm., nr. 698/4, vr. 29a-31a; Yazma Bağışlar Blm., nr. 1269/22, vr. 232a-233a.

¹³² Kuşadalı, *Terceme*, vr. 233b.

¹³³ Kuşadalı, *Terceme*, vr. 236a.

¹³⁴ Bkz. Arslan, a.g.e., s. 54-57; Küçük, a.g.e., s. 30.

¹³⁵ Kuşadalı, *Terceme*, vr. 234a.

¹³⁶ Kuşadalı, *Risâletü’l-akâid*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya Blm., nr. 2288/2, vr. 32b-42a.

Kaynaklarda adı geçmeyen risalenin, Süleymaniye Ktp., Kılıçalipaşa bölümü nr. 894/8'de 161-166 varakları içerisinde kayıtlı olduğu mecmuanın araştırmamız sırasında toplam altmış dokuz varak olduğunu ve *Risâle fi'l-İstiâre*'yi de ihtiva eden bölümünün bulunmadığını tespit ettik¹³⁷.

4. Sonuç

Kuşadalı Ahmed Efendi'nin hayatı ve eserlerini ele aldığımız makalede elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Kuşadalı Ahmed Efendi'nin vefat tarihini, eserlerinin telif tarihi ve hocası Adalı'nın vefat tarihinden yola çıkarak yaklaşık bir tarih tesbiti yaptık.
- 2- Kuşadalı Ahmed Efendi'nin hocası Adalı Şeyh Mustafa b. Hamza'dan başka bir hocasını tesbit edemedik.
- 3- Kuşadalı Ahmed Efendi'nin, biyografi kaynaklarında ve geçmiş araştırmalarda her hangi bir öğrencisinden bahsedilmemektedir. Ancak araştırmamız sırasında "Kuşadası reîsü'l-ulemâsı el-Hâc İbrahim Efendi" adında bir öğrencisinin olduğunu tespit ettik.
- 4- Kuşadalı Ahmed Efendi'nin eserlerini öğrencilerinin istekleri ya da yakın arkadaşlarının teklifi üzerine kaleme alması onun toplumdan kopuk bir ilim adamı olmadığı ve etrafındaki insanların taleplerini dikkate aldığını göstermektedir.
- 5- Süleymaniye Kütüphanesi başta olmak üzere, İstanbul kütüphaneleri ve Türkiye kütüphanelerinde eserlerinin nüshalarının bu kadar çok olması eserlerinin değerini ve onlara duyulan rağbeti göstermektedir.
- 6- Kuşadalı Ahmed Efendi, *İnâyetü'l-mübteğî*, *Risâletü'l-berzahıyye*, *Risâletü't-tahfıyye* eserlerine müstakil isimler verirken, İmam Birgivi'nin *Avâmil-i Cedîd* kitabına yazdığı şerhi için özel bir isim söylememiştir.
- 7- Süleymaniye Kütüphanesinde risâle mecmuası içerisinde görünen *Risâle fi'l-istiâre* adlı eserin ilgili mecmua içerisinde bulunmadığını ve risalenin toplam altmış dokuz varaktan oluştuğunu tespit ettik.

KAYNAKÇA

- Algül, Hüseyin: "el-Mevâhibü'l-ledünniyye", *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2004, C: XXIX, s. 421.
- Arslan, Ahmet Turan: *İmam Birgivi: Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, İstanbul, Seha Neşriyat, 1992.
- Ateş, Süleyman: "İrşâdü'l-akli's-selîm", *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2000, C: XXII, s. 456-458.
- Bağdatlı İsmail Paşa: *Hedıyyetü'l-ârifîn, esmâü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*, İstinsah ve Tashih: Muallim Kılıslı Rifat Bilge ve İbnülemin Mahmud Kemal İnal, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1951, C: II.
- Baktır, Mustafa: "İbn Melek", *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1999, C: XX, s. 175-176.
- Baş, Erdoğan: "Şeyhzâde", *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2010, C: XXXIX, s. 97-98.
- Benli, Mehmet Sami: "Mi fîâhu'l-ulûm" *DİA*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, C: XXX, s. 20-21.
- Bilin, Abdullah: "*Sobucalı Mehmed Efendi'nin Keşfü'l-inâye fî mesâilü'l-Kifâye Adlı Eserinin İnceleme ve Tahkiki (Edisyon Kritik)*", İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, VII, ilaveten 40 (İnceleme), ilaveten 161 (Metin)
- Birgivi: *Kifâyetü'l-mubtedî*, haz.: M. Sadi Çöğenli, Erzurum, Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2000; *Avâmil*, İstanbul, Haşemi Yayınevi, 2011.

¹³⁷ Kuşadalı, *Risâle fi'l-İstiâre*, Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa Blm., nr. 894/8, vr. 161-166. Mecmuanın eksik olduğunu kütüphane görevlisine bildirdik. Kendisi arşivden bakarak kontrol etti. Kayıtlarda bu tür yanlışlıklar olduğunu ve düzeltileceğini söyledi.

- Bursalı Mehmed Tahir: *Osmanlı Müellifleri*, 3c., İstanbul, Matba-ı Âmire, 1333; *Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâli*, yay. haz.: M. Akif Erdoğan, İzmir, Akademi Kitabevi, 1994.
- Cerrahoğlu, İsmail: “Envârü’t-tenzîl ve Esrârü’t-te’vîl”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1995, C: XI, s. 260-261.
- Cici, Recep: “Şîratü’l-İslâm”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2000, C: XXII, s. 210-211.
- Çöğenli, M. Sadi: “Mutarrizî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2006, C: XXXI, s. 375-377.
- Dönmez, Mustafa İsmail: “*Kuşadalı Mustafa b. Hamza ve ‘Netâicü’l-efkâr fî şerhi’l-İzhâr’ adlı eseri (İnceleme ve Tahkik)*”, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Durmuş, İsmail: “ADALI, Şeyh Mustafa”, *DİA*, İstanbul., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, C: I, s. 347; “Sekkaki, Ebû Ya’kûb”, *DİA*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, C: XXXVI, s. 332-334; “İsâmüddin İsfereyînî”, *DİA*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, C: XXII, s. 516-517.
- Ergin, Ali Şakir: “Hafâcî, Şehâbeddin”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1997, C: XV, s. 72-73.
- Gölcük, Şerafettin: “el-Müsâyere”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2006, C: XXXII, s. 81.
- Gümüş, Sadrettin: “Radî el-Esterâbâdî”, *DİA*, TDV Yay., 2007, C: XXXIV, s. 387-388.
- Günay, Alaaddin: “*Kuşadalı Ahmed Efendi’nin Avamil-i Cedid Şerhi (Tahlil ve Tahkik)*”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, X, ilaveten 55 (İnceleme), ilaveten 203 (Metin).
- Hatipoğlu, İbrahim: “Mesâbihü’s-Sünne”, *DİA*, C: XXIX, s. 258-260; “Meşârikü’l-envârî’n-nebeviyye”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2004, C: XXIX, s. 361-362.
- İpşirli, Mehmet – Demir, Ziya: “Sâdî Çelebi”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2008, C: XXXV, s. 404-405.
- Kılıç, Hulusi: “Tâcü’l-luga (es-Sihâh)”, *DİA*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, C: XXXIX, s. 356-357; “eş-Şâfiye”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2001, C: XXXVIII, s. 247-248; “el-Kâmûsü’l-muhît”, *DİA*, TDV Yay., 2001, C: XXIV, s. 287-288; “el-Kâfiye”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2001, C: XIV, s. 153-154.
- Kuşadalı Ahmed Efendi: *Terceme-i Evrâd-ı Birgiviyye*, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, n: 449/16, Yazma Bağışlar, 01269/023; *İnâyetü’l-mubteğî fî şerhi Kifâyeti’l-mubtedî*, Süleymaniye Ktp., nr. 1347; İstanbul, İzzet Esad Efendi Matbaası, 1299; *Şerhu’l-‘Avâmili’l-cedîd*, Süleymaniye Ktp., Denizli Blm., nr. 313; Mihrişah Sultan Blm., nr. 00426; Laleli Blm., nr. 03349; Fatih Blm., nr. 04936; Daru’l Mesnevî Blm., nr. 00496; Kasıdecizâde Blm., nr. 00607/2; Ayasofya Blm., nr. 4583/1; Yazmabağışlar Blm., nr. 4864; A.Tekelioğlu Blm., nr. 618/2; Serez Blm., nr. 3869/4; Yozgat Blm., nr. 502; Serez Blm., nr. 2976, Laleli, nr. 03349; Fatih, nr. 04936; Daru’l Mesnevî, nr. 00496, Kasıdecizâde, 00607/2; Süleymaniye Blm., nr. 966/2; Fatih Blm., nr. 4937/1; Yazma Bağışlar Blm., nr. 4147/3; Yazma Bağışlar Blm., nr. 6020; Millet Ktp., Ali Emiri Arabi Blm., nr. 3880; Ragıppaşa Ktp., nr. 1340; Marmara İlahiyat Ktp., Hakses Blm., nr. HS0143; y.y, y.y, 1293; *Risâletü’l-berzahıyye*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Blm., nr. 03645/5; *Risâletü’l-tahfîfiyye*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Blm., nr. 03645/4; *Risâle fî’l-istiâre*, Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa Blm., nr. 894/8; *Risâletü’l-akâid*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya Blm., nr. 2288/2
- Kuşadalı Mustafa b. Hamza: Adalı Mustafâ b. Hamza, *Netâicü’l-efkâr*, müst.: Mustafa b. Hasan Menteşevî, Balıkesir İl Halk Ktp., nr. 10 Hk 402.
- Küçük, Şükrü: “*Kuşadalı Ahmed Efendi ve İnâyetü’l-mubteğî fî şerhi Kifâyeti’l-mubtedî Adlı Eseri*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Müstakimzâde Süleyman Sa’deddin: *Mecelletü’n-nisâb fî’n-niseb ve’l-künâ ve’l-ekâb*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi Blm., nr. 628.
- Özbalıkcı, M. Reşit: “Muğni’l-lebîb”, *DİA*, TDV Yay., 2005, C: XXX, s. 384-386; “Sibeveyhi”, *DİA*, TDV Yay., 2009, C: XXXVII, s. 130-134.
- Özek, Ali: “el-Keşşâf”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2002, C: XXV, s. 329-330.
- Özen, Şükrü: “Teftâzânî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2011, C: XL, s. 299-308.
- Sheikh Hasan, Monzer: “*Kuşadalı Ahmet Efendi’nin Risale el-berzahıyye Adlı Eserinin Edisyon Kritiği*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Sinanoğlu, Mustafa: “el-Makâsıd”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2003, C: XXVII, s. 420-421; “el-Mevâkıf”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2004, C: XXVII, s. 422-424.
- Sültün, Murat: “Şehâbeddin Sivâsî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2010, C: XXXVIII, s. 418-420.

- Şallıoğlu, M. Münip: “*Kasabzâde'nin Şerhu Kifâyeti'l-mübtedî Eserinin Edisyon Kritiği*”, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, VI, ilaveten 26 (inceleme), ilaveten 123 (metin).
- Şener, Mehmet: “Çâperdi”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1993, C: VIII, s. 230-231.
- Turan, Abdülbaki: “el-Elfiyye”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1995, C: XI, s. 28-29.
- Yaman, Ahmet: “Kuhistânî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2002, C: XXVI, s. 348.
- Yavuz, Yusuf Şevki: “Akâidü'n-Nesefî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1989, C: II, s. 217-219; “Beyzâvî”, *DİA*, TDV Yay., 1992, C: VI, 100-103; “Tavâliü'l-envâr”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 2011, C: XL, s. 180-181.
- Yaylalı, Davut: “Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd”, *DİA*, TDV Yay., 2004, C: XXIX, s. 487.
- Yüksel, Emrullah: “Birgivi”, *DİA*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, C: VI, s. 191-194; “Cevheretü't-tevhîd”, *DİA*, İstanbul, TDV Yay., 1993, C: VII, s. 457-458.